

Neblahé vyhlídky památného brouka

O krasci *Eurythyrea quercus*, velmi významném druhu naší fauny, jsem psal v Živě už dříve (1981, 2: 61–62; 1997, 3: 128; 2007, 4: 174–175). Nyní na tyto články navazuji zprávou o bohužel už téměř končícím výskytu tohoto brouka v celé dolní části jihomoravského luhu. Třebaže zde až do druhé poloviny 20. stol. prosperoval, dnes z dříve poměrně silné metapopulace přežívají poslední zbytky. Klíčovou příčinou je kritický nedostatek nových potravních zdrojů, navíc (po výrazném snížení hladiny spodní vody např. vybudováním nádrží Nové Mlýny) znásobený rychlým usycháním starých soliterních dubů letních (*Quercus robur*), v celé oblasti pro něho jediných stanovišť. Určitou možností, jak na jižní Moravě ještě na nějakou dobu prodloužit výskyt tohoto krasce, by bylo oslunění některých dubových velikánů rostoucích dosud v zástínu lesního porostu, a to odstraněním vybraných dřevin v jejich okolí.

Krasce *E. quercus* bychom mohli bez nadsázky charakterizovat jako brouka, který se některými vlastnostmi nápadně odlišuje od jiných druhů patřících do stejné čeledi krascovití (*Buprestidae*). Kromě typických zvláštností, o nichž jsem už ve zmíněných člancích psal a které ještě stručně připomenu dále, jde také o náročnost jeho larev na kvalitu potravy. Larvy tohoto krasce jsou sice xylofágní, přesněji řečeno saproxylofágní (kam se řadí většina bezobratlých živícičů se mrtvou dřevní hmotou, na rozdíl od živého dřeva s děličnými se buňkami vnejmladší části bělí), avšak se specifickými požadavky na stanoviště.

Ke kladení vajíček vyhledávají samičky vždy až na běl obnažená místa na kmenech asilných větvích přestárlých dubů. Tak tomu bývá v podmínkách jihomoravského

luhu, osobně jsem tu dosud nezaznamenal jeho žír v mladších stromech. Víím pouze o jediné výjimce, kdy entomologové L. Čížek a D. Hauck zjistili několik výletových otvorů v jen asi stoletém, bleskem poškozeném kmeni dubu u Lednice. V mladších dubech však byl pozorován na některých jiných lokalitách vsoučasnosti ostrůvkovitý výskyt *E. quercus* (žije hlavně v jižní Evropě avzápadní Asii). Se zvláštní oblibou se samice tohoto krasce zaměřují na odumírající masivní zbytky terminálních vrcholů stromů (většinou po odlovení větrem), napadené žírem larev tesaříka obrovského (*Cerambyx cerdo*). Ajak se na nich postupně (směrem dolů) dřevo obnažuje, kladou v místech styku začínajících, zhrbolatělých aproděravělých lysin v bezprostřední blízkosti sještě krytou kompaktní částí, kde je zachováno funkční

lýko sživými cévními svazky (často využívají přímo výletové otvory apožerky tesaříků nebo jiné skuliny apraskliny). Na takových v horní ose vyvýšených svícnových kmenech vzniká pozvolna „lysý košťál“, rozbrázděný požerky larev tesaříka obrovského anezřídka zároveň se značným množstvím výletových otvorů *E. quercus*. Aponěvadž starší larvy tohoto krasce vnikají při svém žíru (mají vprůměru dvouletý vývoj) hlouběji do dřeva, musí být celistvé, tj. bez vyhnílených míst. Velmi podobně je tomu iubočních větví, často zkmennů trčících jako holé pahýly. Atřebaže má okolní kmen vbezprostřední blízkosti po celém obvodu ještě živé lýko, některé starší larvy postupují hlouběji do kmene ake kuklení se zase vrátí zpět do pahýlu, odkud se brouci vykoušou (někdy se ale larvy omylem nezakuklí pod olýsalou částí, takže brouci potom při obtížích prokusat se tlustou borkou nezřídka hynou). Dalšími oblíbenými místy kladení jsou jiné osluněné lysiny, např. po úderech blesku nebo opadu plátů krycích pleťiv, na oděrech kmenů, ve výlmcích větví apod. Zde to bývá téměř vždy rozhraní nově se tvořících částí dřeva smrtvým dřevem, tedy nikoli pouze už odumřelé dřevo, jak se domnívají někteří entomologové. Veškerá kladení na mladších souších jsou krátkodobým řešením nedostatku standardních možností. Ani výjimečně však samičky nekladou do velmi tenkého pláště bělí, obepínajícího širokou vyhnílou dutinu.

Stále ještě dobrou potravní nabídku mohla řada dubů jihomoravského luhu poskytnout tomuto brouku přibližně do začátku 90. let minulého století. Potom se začala situace prudce měnit k horšímu, ač mnoho dubů zůstalo dosud stát. Itěch, které krascům desítky let dobře sloužily jako osvědčená stanoviště. U těchto stromů se totiž začal rychle zvětšovat podíl

3

4

1 Krasce *Eurythyrea quercus* patří bezesporu k nejkrásnějším středoevropským broukům. Nejčastěji bývá jednobarevně kovově zelený, zlatozelený či až tmavě zlatý, někdy dokonce celý kovově modrý, nazlátle červený nebo v kontrastujících kombinacích barevné palety. Patří mezi naše největší krasce (14–26 mm). Kromě střední Evropy žije od Španělska na východ ve všech jihoevropských zemích a také na Kavkazu. Foto S. Szabó

2 Samičky tohoto krasce často kladou vajíčka v místech malých lysin na kmenech jen zčásti proschlých dubů, jak prokazují výletové otvory dospělců a okraje lysin zacelené kalusem. Různé velké plochy obnaženého dřeva na již dlouho odumřelých stromech však zcela opomíjejí, poněvadž jeho potravní kvalita překročila saprogenní míru vyhovující larvám.

3 a 4 Ještě nedávno byla většina starých solitérních dubů na nivních loukách Pohanska a Lánů na jižní Moravě stanoviště *E. quercus*. Avšak brzy potom, co mnohé stromy úplně uschly, je tento brouk definitivně opustil. Snímky J. Klváčka, pokud není uvedeno jinak

proschlých částí a některé z nich zcela odumřely. Změnily se tak vlastnosti živného dřeva, a to za mez pro larvy ještě přijatelné saprogenní úrovně. A nejsou-li mezi zdejšími solitérními duby žádné větší věkové rozdíly, nastala uvedená nesnáze prakticky na všech jejich lokalitách v celém luhu. Zdejší novodobé lesní hospodaření totiž neumožnilo vznik dalších dostatečně starých a mohutných osluněných dubů v různých věkových kategoriích.

Přesto bylo zjevné, jak se samičky krasce snažily najít alespoň nějaké zbytky vhodných míst pro klazení vajíček. Ještě několik let využívaly v krajní nouzi skrýše uvnitř zcela suchých stromů, takže jsem se občas s klesající frekvencí setkával s čerstvými výletovými otvory také v dubech už několik let suchých. Po dosažení jisté hranice rozkladu dřeva (fáze činnosti detritovorních organismů) se však i takové stromy stanou pro krasce *E. quercus* zcela neatraktivní; přitom se zdá, že náhle – u některých stromů během jediného roku. Tyto duby samičky nadobro ignorují, vůbec na ně nenalétávají, dokonce ani zkusmo, jak to vždy dělají určitou dobu po jejich odumření. Proto se tomuto druhu brouka jeho striktně vymezená potravní náročnost stává osudnou.

Dnešní kritickou situaci poměrně nedávno početné metapopulace *E. quercus* v jihomoravském luhu lze jednoznačně přičíst na vrub přirozené kvalitativní přeměně potravních zdrojů, za něž nikde v okolí neexistuje náhrada o něco mladšími osluněnými duby. Ještě začátkem 70. let 20. stol. jsem zde tohoto nádherného brouka zastihl za dosud příznivých podmínek pro jeho výskyt. Nyní už ale marně, v době maxima výskytu druhu (v polovině července), s triedrem obcházejím solitérní duby v naději, že alespoň zahlédnu přelétnout nějakého jedince. Donedávna tu sice zůstalo, a nejspíše dosud ještě je, několik řídce osídlených stromů (zvláště v okolí Lednice), jenže taková stále vzácnější a ojedinelá stanoviště jsou z hlediska dalšího setrvání tohoto krasce bezvýznamná. V největší bývalé oblasti výskytu u nás – od Pohanska směrem k soutoku Dyje s Moravou – nejspíše zbývá do jeho úplného vymizení jen krátká doba, možná pouze několik let.

Je nesporné, že kdyby různá vodohospodářská opatření nezpůsobila v luhu dolního Podyjí tak pronikavý pokles hladiny spodní vody, solitérní duby by dožívaly jednotlivě a metapopulace *E. quercus* by slábla pomaleji. Stejně by tu pro ni ale chyběly nové biotopy – o něco mladší duby na slunném místě, a propad početních stavů až zánik populace by hrozil rovněž. Nynější rychlé usychání dubových solitérů vše pouze uspořádalo.

O něco lepší situace panuje v okolí Lednice, kde část dubových velikánů zatím zůstává v dobré kondici. Přesto ani tam nelze dnešní početnost *E. quercus* srovnávat s nedávnou minulostí. A jde-li o „aktivizaci záloh“, za tu bychom dnes mohli považovat pouze vybrané stromy dosud rostoucí v příznivějších vláhových podmínkách uvnitř porostů, a to poté, co by se před nimi otevřel prostor obrácený ke slunci. Za předpokladu neodkladné realizace po dohodě ochránců přírody s lesníky. Ani to však není jednoduché, protože náhlé oslunění stromu (výstavku) mu může způsobovat značný stres a někdy vést až k jeho zániku, jak dokládají prvotní snahy o tuto činnost v posledních letech (Horal a Riedl 2009).

Veškeré rychlé kvalitativní změny biotopů, aniž by šlo o jejich přímou fyzickou likvidaci, přináší všem na ně vázaným živočichům značné reprodukční obtíže. A nenajdou-li za ně na týchž místech rovnocennou náhradu do určité omezené doby, úzce specializované druhy odtud ustoupí. Netýká se to jen krasce *E. quercus*, ale i mnoha dalších druhů, jejichž pokračující snižování početnosti výrazně ochuzuje faunu donedávna přírodně bohatých území. A zvláště alarmující to je u těch nejvzácnějších organismů na jejich posledních lokalitách. Jak jsem zjišťoval před dvěma lety, *E. quercus* přežívá v Čechách už jen v CHKO Třeboňsko a na Moravě v CHKO Moravský kras, v Rájce-Jestřebí, v zámeckém parku Veselí nad Moravou, v PP Náměštská obora, NPP Rendezvous u Valtic a v luhu nejdolnějšího Podyjí.

Seznam citované literatury najdete na webové stránce Živa.